

Yayın Etiği İhlalleri ve Cezalarına Özet Bir Bakış

Ümit S. ŞEHİRLİ

Ülkemizde artan bilimsel çalışmaların sonucu uluslararası ya da ulusal birçok makale yayınlanmaktadır. Akademik atama ve yükseltme kriterlerinde, doçentlik başvurularında yayın şartlarının daha üst seviyelerde belirlenmesi de yayın yapmayı teşvik etmektedir. Artan bilimsel yayınlar beraberinde yayın etiği ihlallerinin de artışına neden olmaktadır. Bu makale ile yayın etiği ihlallerine dikkat çekmek amaçlanmıştır.

Yayın etiği ihlalleri gelişen bilişim teknolojileri ile daha kolay ortaya çıkartılabilmektedir. Geçmişte yapılmış etik ihlaller bugün tarama programları ile kolayca tespit edilebilmektedir. Günümüzde gelişmekte olan çeviri programları gibi teknolojiler ile de gelecekte bugün tespit etmenin güç olduğu bazı yayın etiği ihlalleri çok daha kolayca ortaya çıkarılacaktır. Bu nedenlerle araştırmacılar etik ihlallerin neler olduğunu çok iyi bilmeli, özellikle bir sonraki paragrafta da açıklandığı gibi kasıtlı olmayan ancak yine de etik ihlal sayılabilecek hatalardan kaçınmalıdırlar. Editörler ve makale eleştirmenleri de bu konuda dikkatli olmalı ve makale değerlendirme aşamasında hataları önlemeye çalışmalıdırlar.

Bilimsel yanıltmalar; disiplinsiz araştırma ve bilimsel yalancılık/saptırma şeklinde iki ana grup olarak ele alınmaktadır. Art niyetli olmayan disiplinsiz araştırmalar sonucu güvenilir olmayan veriler elde edilmektedir. Bilimsel yalancılık, kasıtlı olarak ve art niyetle bilinçli olarak yapılan ihlallerdir (1). Yüksek Öğretim Kurumu tarafından

hazırlanan “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi’nde” yayın etiği ihlalleri Madde 4’te tanımlanmıştır (2).

“Madde 4 – (1) Bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı eylemler şunlardır:

a) İntihal: Başkalarının özgün fikirlerini, metotlarını, verilerini veya eserlerini bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseri gibi göstermek,

b) Sahtecilik: Bilimsel araştırmalarda gerçekte var olmayan veya tahrif edilmiş verileri kullanmak,

c) Çarpıtma: Araştırma kayıtları veya elde edilen verileri tahrif etmek, araştırmada kullanılmayan cihaz veya materyalleri kullanılmış gibi göstermek, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını tahrif etmek veya şekillendirmek,

ç) Tekrar yayım: Mükerrer yayınlarını akademik atama ve yükselmelerde ayrı yayınlar olarak sunmak,

d) Dilimleme: Bir araştırmacının sonuçlarını, araştırmacının bütünlüğünü bozacak şekilde ve uygun olmayan biçimde parçalara ayırıp birden fazla sayıda yayımlayarak bu yayınları akademik atama ve yükselmelerde ayrı yayınlar olarak sunmak,

e) Haksız yazarlık: Aktif katkısı olmayan kişileri yazarlar arasına dâhil etmek veya olan kişileri dâhil etmemek, yazar sıralamasını gereksiz ve uygun olmayan bir biçimde değiştirmek, aktif katkısı olanların isimlerini sonraki baskılarda eserden çıkartmak, aktif katkısı olmadığı halde nüfuzunu kullanarak ismini yazarlar arasına dâhil ettirmek,

(2) Diğer etik ihlal türleri şunlardır:

Ümit S. ŞEHİRLİ (✉)

Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalı.

e-mail: usehirli@marmara.edu.tr

Geliş Tarihi - Received: 29.09.2021

Kabul Tarihi - Accepted: 29.09.2021

a) Destek alınarak yürütülen araştırmalar sonucu yapılan yayınlarda destek veren kişi, kurum veya kuruluşlar ile bunların katkılarını belirtmemek,

b) Henüz sunulmamış veya savunularak kabul edilmemiş tez veya çalışmaları, sahibinin izni olmadan kaynak olarak kullanmak,

c) İnsan ve hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda etik kurallara uymamak, yayınlarında hasta haklarına saygı göstermemek,

e) İnsanlarla ilgili biyomedikal araştırmalarda ve diğer klinik araştırmalarda ilgili mevzuat hükümlerine aykırı davranmak,

d) İncelemek üzere görevlendirildiği bir eserde yer alan bilgileri eser sahibinin açık izni olmaksızın yayımlanmadan önce başkalarıyla paylaşmak,

e) Bilimsel araştırma için sağlanan veya ayrılan kaynakları, mekânları, imkânları ve cihazları amaç dışı kullanmak,

f) Dayanaksız, yersiz ve kasıtlı olarak etik ihlal isnadında bulunmak,

g) Bilimsel bir çalışma kapsamında yapılan anket ve tutum araştırmalarında katılımcıların açık rızasını almadan ya da araştırma bir kurumda yapılacaksa ayrıca kurumun iznini almadan elde edilen verileri yayımlamak,

h) Araştırma ve deneylerde, hayvan sağlığına ve ekolojik dengeye zarar vermek,

ı) Araştırma ve deneylerde, çalışmalara başlamadan önce alınması gereken izinleri yetkili birimlerden yazılı olarak almamak.

i) Araştırma ve deneylerde mevzuatın veya Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin ilgili araştırma ve deneylere dair hükümlerine aykırı çalışmalarda bulunmak.

j) Araştırmacılar ve yetkililerce, yapılan bilimsel araştırma ile ilgili olarak muhtemel zararlı uygulamalar konusunda ilgilileri bilgilendirme ve uyarma yükümlüğüne uymamak,

k) Bilimsel çalışmalarda, diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri ve bilgileri, izin verildiği ölçüde ve şekilde kullanmamak, bu bilgilerin gizliliğine riayet etmemek ve korunmasını sağlamamak,

l) Akademik atama ve yükseltmelerde bilimsel araştırma ve yayınlara ilişkin yanlış veya yanıltıcı beyanda bulunmak.”

Bilimsel yayın ihlallerindeki başlıca nedenler; bireyin yetersiz araştırma eğitimi ve disiplini almamış olması, kişisel hızlı yükselme hırsları, başarılı olarak tanınma ile ismini yayınlarda görme arzusu, kurumun ya da üstlerinin aşırı ve oransız baskısı, “fazla yayın = prestij” duygusu, maddi kazanç hırsları ve nadiren de psikiyatrik bozukluklar olarak belirtilmektedir (1).

Yayın etiği ihlalleri, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 53. Maddesinde disiplin işlemleri içinde uyarından bir daha üniversite öğretim üyeliğine dönemeyecek şekilde ilişkisinin kesilmesine kadar cezaları içermektedir. 2547 sayılı kanununun disiplinle ilgili hükümlerinde yayın etiği ihlallerine verilecek cezalar aşağıda verilmiştir (3).

“Madde 53:

b. Devlet ve vakıf yükseköğretim kurumlarının öğretim elemanları, memur ve diğer personeline uygulanabilecek disiplin cezaları uyarı, kınama, aylıktan veya ücretten kesme, kademe ilerlemesinin durdurulması veya birden fazla ücretten kesme, üniversite öğretim mesleğinden çıkarma ve kamu görevinden çıkarma cezalarıdır.

(1) 657 sayılı Kanundaki fiillere ilave olarak bu Kanun kapsamındaki kamu görevlileri için **uyarma** cezasını gerektiren fiiller şunlardır:

c) Destek alınarak yürütülen araştırmalar sonucu yapılan yayınlarda destek veren kişi, kurum veya kuruluşlar ile bunların katkılarını belirtmemek.

(2) 657 sayılı Kanundaki fiillere ilave olarak bu Kanun kapsamındaki kamu görevlileri için **kınama** cezasını gerektiren fiiller şunlardır:

e) Yayınlarında hasta haklarına riayet etmemek.

f) İnsanlarla ilgili biyomedikal araştırmalarda veya diğer klinik araştırmalarda ilgili mevzuat hükümlerine aykırı davranmak.

g) İncelemek üzere görevlendirildiği bir eserde yer alan bilgileri eser sahibinin açık izni olmaksızın yayımlanmadan önce başkalarıyla paylaşmak.

h) Bilimsel bir çalışma kapsamında yapılan anket ve tutum araştırmalarında katılımcıların açık rızasını almadan ya da araştırma bir kurumda yapılacaksa ayrıca kurumun iznini almadan elde edilen verileri yayımlamak.

ı) Araştırma ve deneylerde, çalışmalara başlamadan önce alınması gereken izinleri yetkili birimlerden yazılı olarak almamak.

j) Araştırma ve deneylerde mevzuatın veya Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerin ilgili araştırma ve deneylere dair hükümlerine aykırı çalışmalarda bulunmak.

k) Araştırmacılar veya yetkililerce, yapılan bilimsel araştırma ile ilgili olarak muhtemel zararlı uygulamalar konusunda ilgilileri bilgilendirme ve uyarma yükümlülüğüne uymamak.

l) Akademik atama ve yükseltmelere ilişkin başvurularda bilimsel araştırma ve yayınlara ilişkin yanlış veya yanıltıcı beyanda bulunmak.

(3) **Aylıktan veya ücretten kesme:** Devlet yükseköğretim kurumlarında brüt aylıktan; vakıf yükseköğretim kurumlarında brüt ücretten bir defaya mahsus olmak üzere 1/30 ila 1/8 arasında kesinti yapılmasıdır. 657 sayılı Kanundaki fiillere ilave olarak bu Kanun kapsamındaki kamu görevlileri için aylıktan veya ücretten kesme cezasını gerektiren fiiller şunlardır:

c) Araştırma ve deneylerde, hayvanlara ve ekolojik dengeye zarar vermek.

d) Bilimsel çalışmalarda, diğer kişi ve kurumlardan temin edilen veri ve bilgileri, izin verildiği ölçüde ve şekilde kullanmamak, bu bilgilerin gizliliğine riayet etmemek ve korunmasını sağlamamak.

f) Mükerrer yayınlarını akademik atama ve yükselmelerde ayrı yayınlar olarak sunmak.

g) Bir araştırmanın sonuçlarını, araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde ve uygun olmayan biçimde parçalara ayırıp birden fazla sayıda yayımlayarak bu yayınları akademik atama ve yükselmelerde ayrı yayınlar olarak sunmak.

h) Aktif katkısı olmayan kişileri yazarlar arasına dâhil etmek veya olan kişileri dâhil etmemek, yazar sıralamasını gereksiz ve uygun olmayan bir biçimde değiştirmek, aktif katkısı olanların isimlerini sonraki baskılarda eserden çıkartmak, aktif katkısı olmadığı hâlde nüfuzunu kullanarak ismini yazarlar arasına dâhil ettirmek.

(4) **Kademe ilerlemesinin durdurulması veya birden fazla ücretten kesme:** Devlet yükseköğretim kurumlarında bulunan kademedeki ilerlemenin, fiilin ağırlık derecesine göre bir ila üç yıl arasında durdurulması; vakıf yükseköğretim kurumlarında ise fiilin ağırlık derecesine göre üç ila altı ay süreyle brüt ücretten 1/4 ila 1/2 arasında kesintiye gidilmesidir. 657 sayılı Kanundaki fiillere ilave olarak bu Kanun kapsamındaki kamu görevlileri için

kademe ilerlemesinin durdurulması cezasını gerektiren fiiller şunlardır:

f) İnsanlarla ilgili biyomedikal araştırmalarda ve diğer klinik araştırmalarda ilgili mevzuat hükümlerine aykırı davranmak suretiyle kişilere zarar vermek.

g) Bilimsel araştırmalarda gerçekte var olmayan veya tahrif edilmiş verileri kullanmak, araştırma kayıtları veya elde edilen verileri tahrif etmek, araştırmada kullanılmayan cihaz veya materyalleri kullanılmış gibi göstermek, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını tahrif etmek veya şekillendirmek.

(5) **Üniversite öğretim mesleğinden çıkarma:** Akademik bir kadroya bir daha atanmamak üzere üniversite öğretim mesleğinden çıkarmadır. Üniversite öğretim mesleğinden çıkarma cezasını gerektiren fiil, başkalarının özgün fikirlerini, metotlarını, verilerini veya eserlerini bilimsel kurallara uygun biçimde atf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseri gibi göstermektir.”

Özellikle yayın etiği kurallarını bilmemekten kaynaklanan ihlaller basit eğitimlerle engellenebilir. Bu amaçla kurumlar yüksek lisans ve doktora öğrencilerine, yeni öğretim üyelerine bu konuda eğitim vermelidirler.

Bilimsel araştırmalar, bir soruya yanıt arayan, bir sorunu çözmeyi hedefleyen çalışmalardır. Özü itibarıyla topluma fayda sağlamayı amaçlamaktadırlar. Bilim insanlığı saygın bir meslektir. Bu tip yanlış davranışlarla toplumda bilim insanlarına olan güvenin sarsılması engellenmelidir. Yayın etiği ihlalleri, öğrenci ödevlerinden başlayarak her kademe sıkı bir şekilde denetlenmeli, bu disiplin kazandırılmalı ve gerektiğinde yaptırım uygulanmalıdır. Araştırmacı rolü yanında eğitici rolü de olan bilim insanlarının yetiştireceği öğrencilerine de örnek olmaları gerektiği unutulmamalıdır.

Seçkin bir bilim insanı olmak uzun yılların emeğiyle, alın teriyle sağlanabilir.

KAYNAKLAR

1. Emin KANSU, Şevket RUACAN. Research Ethics and Scientific Misconduct in Biomedical Research. Turk Kardiyol Dern Ars. 2002; 30 (12):763-767.
2. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Kurumsal/mevzuat/bilimsel-arastirma-ve-etik-yonetmeligi.aspx> (Erişim tarihi Ağustos 2021)
3. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2547.pdf> (Erişim Tarihi 30 Ağustos 2021)